

О. П. Каплюченко, С. В. Бєлай, В. С. Васищев

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПОНЯТТЯ ПОСТКОНВЕНЦІЙНОЇ ВІЙНИ ЯК НОВОЇ ФОРМИ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ СУЧАСНОСТІ

Розглянуто еволюцію форм збройних конфліктів та їх основні ознаки. Визначено головні ознаки постконвенційної війни як нової форми збройних конфліктів та її відмінності від збройних конфліктів попередніх типів: неконвенційних, конвенційних та гібридних. Обґрунтовано необхідність теоретичного осмислення досвіду постконвенційної війни, вироблення дієвих концепцій реагування на системні виклики, які вона створює.

Ключові слова: збройний конфлікт, постконвенційна війна, конвенційна війна, гібридна війна.

Постановка проблеми. Повномасштабна агресія російської федерації проти України призвела до виникнення війни нового типу – постконвенційної. Потребують визначення її головні ознаки та відмінності від війн попередніх типів (неконвенційних, конвенційних, гібридних). Необхідне науково-філософське осмислення досвіду постконвенційної війни та вироблення дієвих концепцій реагування на системні виклики, які вона створює.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Таке явище, як збройний конфлікт та його наймасштабніша форма – війна, супроводжує людство упродовж усієї його історії. Тому цілком природно, що з найдавніших часів це явище стало предметом вивчення. Філософське осмислення різноманітних аспектів війни знаходимо у таких авторів, як Сунь Цзи, К. Клаузевіц, А. Мехен, Ф. Мерінг, Ф. Фукуяма, С. Хантінгтон та ін. [1–3]. Питання наукового осмислення війни розглядалися у дослідженнях М. Саксонського, О. Жоміні, Г. Дельбрюка, Б. Ліддел Гарта, М. ван Кревельда, Е. Макка, Д. Бойда, С. Метца, Д. Джонсона, В. Залужного, А. Дацюка та ін. [3–5]. У деяких працях проаналізовано лише окремі аспекти наукового осмислення сутності постконвенційної війни, бракує їх комплексного розгляду та вивчення системних викликів, які вона створює.

Аналіз цих та інших праць показав таке:

- недостатньо уваги приділяється особливостям трансформації війни як системного явища;
- існуючі теоретичні погляди на типологію сучасних війн не відповідають реальному стану справ, що склався внаслідок повномасштабної агресії російської федерації проти України.

У наукових працях висвітлювались окремі аспекти цієї проблеми [5, 6]. Проте необхідність її глибокого розроблення зумовлюється практичними запитами й потребами Національної гвардії України як складової сил оборони нашої держави.

Виникає суперечність: з одного боку, необхідність використовувати науково обґрунтовані погляди на сучасний воєнний конфлікт (постконвенційну війну) та системні виклики, які вона створює, а з іншого – неможливість це здійснювати на сучасному рівні його вивчення.

Актуальність зазначеної проблеми, недостатнє теоретичне вивчення та її практичне розроблення зумовили потребу в обґрунтуванні теоретичного осмислення досвіду постконвенційної війни, виробленні дієвих концепцій реагування на виклики, які вона створює.

Мета статі полягає в науковому осмисленні парадигми постконвенційної війни як нової форми збройних конфліктів сучасності, виробленні дієвих концепцій реагування на виклики, які вона створює.

Виклад основного матеріалу. Питання типізації та періодизації збройних конфліктів в історії людства завжди перебувало в центрі уваги філософів, науковців, військових теоретиків і практиків. Оскільки ґрунтовний науково-філософський аналіз будь-якого явища насамперед з'ясовує його етимологію та морфологію, то можемо стверджувати, що воєнна історіографія є безперечно важливою науковою дисципліною, яка шляхом аналізу наукового спадку визначає основні тенденції розвитку явища війни, що досліджує воєнно-історична наука. Урахування цих тенденцій і їх впливу на розвиток такого явища, як війна дає змогу теоретикам переходити до синтезу, не лише констатуючи ті фактичні зміни, які відбуваються у практиці ведення збройних конфліктів, а й створюючи нові концепції, що детермінують реальність [7, 8].

Найбільш доречно типізаційна концепція збройних конфліктів, на наш погляд, запропонована Мван Кревельдом. Вона визначає війни як неконвенційні, конвенційні та гібридні [1, 5]. Наступним етапом розвитку вбачається саме постконвенційна війна – такий вид збройного конфлікту, що дає змогу

державі-агресору обійти обмеження, які накладають на застосування збройної сили попередні форми ведення війни [9, 10].

Зупинімося на них докладніше. Неконвенційна війна – основна історична форма збройних конфліктів в історії людства, яку характеризують такі ознаки [1–3].

1. Невизначеність суб'єкта ведення війни в аспекті міжнародного права через його відсутність.
2. Нерегламентованість способів ведення збройної боротьби в аспекті міжнародного права.
3. Відсутність категорій «комбатант» і «некомбатант».
4. Невизначеність причин виникнення збройних конфліктів і домінування ідеологічних, насамперед релігійних, міркувань над політичними та економічними.
5. Незначна залежність збройних формувань будь-якої з воюючих сторін від стану розвитку національної економіки.
6. Відсутність національних держав у сучасному розумінні цього слова.
7. Відсутність жорсткої національно-державної самоідентифікації і, як наслідок, поширення інституту військового найманства.

Слід зауважити, що брак будь-якої регламентації жодним чином не впливав на саму сутність війни як збройного конфлікту [1, 5]. Яскраво виражена екстенсивність розвитку світової економіки у традиційних аграрних суспільствах того часу передбачала врахування сезонних вимог сільськогосподарського календаря в організації та веденні бойових дій. Жодна держава не могла собі дозволити таке явище, як мобілізація, бо голод убивав швидше за війну. Такий стан зумовлював неминучу елітизацію військової справи, коли політична й адміністративна еліта будь-якого суспільства була водночас і військовою кастою, покликаною захищати своє панівне становище збройною силою від будь-яких зовнішніх і внутрішніх викликів. Саме ця верства будь-якого суспільства мала фізично час і можливість для усвідомлення власних інтересів та необхідності їх захисту, оскільки переважна більшість населення вирішувала насамперед питання фізичного виживання.

Однак прогрес не зупинявся. Цивілізаційний розвиток людства відбувався таким чином, що вартість кожної нової й суттєвої зміни в соціально-економічному розвитку людства набагато перевищувала попередню, водночас різко змінюючи уклад життя переважної більшості населення. Революційні зміни, які відбувалися в європейському суспільстві в епоху Відродження, сприяли виникненню зовсім нової соціально-політичної та економічної реальності, що неминуче змінила й війну як один із способів буття людства [1, 5].

Європейська історія XVII ст. багато в чому визначила подальшу воєнно-політичну картину світу. Тридцятирічна війна на теренах Німеччини, в якій брала участь переважна більшість європейських держав, завершилась укладенням Вестфальського миру. Головні положення цієї мирної угоди стали підґрунтям для формування нової епохи в розвитку війни конвенційної [1, 5]. Для цього типу війн характерними виявилися такі ознаки.

1. Визначеність суб'єкта ведення війни в аспекті міжнародного права (національні держави), чие існування визнавалося дипломатичним шляхом з укладенням відповідних угод.
2. Поступове формування загальновизнаного міжнародного права, звичаїв і правил ведення війни.
3. Регламентація способів ведення збройної боротьби.
4. Визначення категорій «комбатант» і «некомбатант», закріплення у практиці ведення бойових дій принципу неучасті з боку цивільного населення.
5. Зростання значення політичних та економічних причин виникнення збройних конфліктів порівняно з ідеологічними, передусім релігійними міркуваннями, виникнення поняття національних інтересів держави.
6. Прогресуюче зростання залежності збройних формувань будь-якої воюючої сторони від стану розвитку національної економіки.
7. Формування національних держав у сучасному розумінні цього слова.
8. Формування національно-державної ідеології та самоідентифікації і, як наслідок, трансформація інституту військового найманства у національні регулярні армії найманого типу.

Перехід від екстенсивних способів виробництва в національних економіках європейських держав до інтенсивних зумовив вибухове зростання значення науково-технічного прогресу у військовій сфері [1–5]. Вогнепальна зброя змінювала правила гри на полі бою, починаючи від тактики й закінчуючи стратегією. Різко зростала роль дипломатії. Пошук надійних союзників став одним з основних стратегічних завдань воєнно-політичного керівництва будь-якої держави. В європейській політиці формувалася стратегічна система стримувань і противаг, що ґрунтувалася на спільності інтересів

держав, а не на ідеології. Розвиток освіти й науки сприяв розширенню кола людей у суспільстві, які цікавилися політикою та її наслідками.

Віднині успіх у веденні війни залежав не стільки від кількості озброєних людей, яких виставляли на поле бою володарі чи вожді, скільки від їхнього оснащення, підготовки та забезпечення. «Порохова» революція виокремлювала армію із суспільства як структуру, зайняту виключно питаннями безпеки. Еліта виокремлюється у військову й політичну, оскільки одночасне виконання функцій стає неможливим. Управління сучасними на той момент збройними силами вимагало як від командирів, так і від бійців набагато вищого рівня підготовки і професіоналізму. Військові лідери за заслугами чи походженням трансформуються в офіцерський корпус європейських армій, виникають постійно діюча система професійної підготовки військовослужбовців і система підготовки офіцерських кадрів. Грамотність та освіченість – неодмінні умови успішного професійного розвитку військовослужбовців. Особливо відчутними ці зміни стають у вітрильному військово-морському флоті та артилерії – перших видах і родах збройних сил, цілком і повністю породжених науково-технічним прогресом.

Саме в цей період розпочинається формування так званої тринітарної структури, сутність якої блискуче розкрив К. Клаузевіц у праці «Вом Кріг» [2, 3]. Уряд, армія, народ – три складники цієї теорії, яка відбивала фактичний стан справ у тодішній воєнно-політичній парадигмі. До цього часу не йшлося про тринітарну структуру держави, оскільки армія не виділялася з неї, а залишалася водночас складовою уряду і частиною народу або конгломератом військових найманців-професіоналів без будь-якої національної самоідентифікації [1, 5].

Усвідомлення нової реальності вносило зміни у процес ведення війн європейськими державами. Відтепер війни розпочинали уряди, офіційно оголошуючи про їх початок противникові через дипломатичні канали – послів чи посольства, з виданням офіційного державного документа. Уряд формував, оснащував, утримував і забезпечував армію як у мирний, так і у воєнний час. У мирний час армія готувалася до ведення бойових дій, а після оголошення війни зосереджувалась і виступала в похід, сподіваючись виявити армію противника, розбити її на полі бою в одній або кількох битвах на суші чи на морі. Розгром збройних сил противника вважався перемогою у війні, після чого уряди вступали у дипломатичні переговори щодо умов мирної угоди між воюючими сторонами. Іншим варіантом було виснаження сторін конфлікту, що унеможливлювало подальше ведення бойових дій, і війна завершувалася дипломатичними зусиллями щодо формального фіксування статус кво.

Головними завданнями населення було збереження лояльності чинній владі, своєчасна сплата податків і виконання повинностей. Уряди зобов'язували свої армії не піддавати цивільне населення будь-яким утискам як на власній, так і на окупованій території. Цивільне населення офіційно вважалося таким, що стоїть поза процесом бойових дій і не є об'єктом бойових дій із боку армії супротивника. Навзамін окупаційна армія вимагала від населення окупованих територій лояльності та законслухняності. Держави не розглядали ні власне, ні чуже населення як ресурс для ведення війни [1–5].

Подібна відносно цивілізована форма ведення війни згодом отримала назву конвенційної. Слід також зазначити, що в колоніальних війнах європейські держави правил конвенційної війни зазвичай не дотримувалися зі світоглядних причин: держави й народи, які ставали об'єктами колоніальної експансії, не вважалися достатньо цивілізованими, аби дотримуватися стосовно них правил і практики, що склалася в європейських війнах того часу. Отже, колоніальні війни європейських держав доречно вважати неконвенційними, тобто такими, що належать до попереднього типу.

Остаточне оформлення першого періоду існування конвенційної парадигми ведення війни вочевидь пов'язане з рішеннями Віденського конгресу 1815 р. Він сформулював основні положення міжнародної дипломатичної практики, сформувавши так званий «європейський концерт» – неформальне об'єднання великих європейських держав, чиї політичні суперечності могли бути вирішені на полі бою. У тому чи іншому вигляді «європейський концерт» проіснував аж до початку Першої світової війни. Саме в його рамках відбувалися перші спроби міжнародного правового регулювання звичаїв і правил ведення війни: Санкт-Петербурзька 1868 р. та Гаазька 1899 р. конференції. Друга завершилася підписанням Гаазької конвенції – базової міжнародної угоди, чинної й досі [1–5].

Європейські війни першого періоду існування конвенційних війн проходили в умовах приблизно однакового військово-технічного рівня їх учасників. Цей період тривав аж до початку Кримської війни, в якій широка міжнародна коаліція з участю Великої Британії, Франції, Туреччини та Сардинії вела активні бойові дії на території Криму, Кавказу, а також в акваторіях Чорного, Білого та Охотського морів. Нищівна поразка російської імперії у Кримській війні засвідчила, що геополітична парадигма війни стрімко змінюється. Уперше долю війни вирішили не безпосередньо збройні сили на полі бою, а

управління, економіка та логістика. Експедиційний корпус європейських держав був краще керованим і координованим, аніж російські війська і флот на театрах воєнних дій, воєнно-політичне керівництво країн-учасниць коаліції діяло набагато ефективніше за воєнно-політичне керівництво російської імперії. Економічний розвиток Великої Британії та Франції забезпечив тотальне військово-технічне домінування військ коаліції як на суходолі, так і на морі. Логістика сил коаліції здійснювалася морем, що значно скорочувало і спрощувало забезпечення експедиційних сил. Була досягнута зовнішньополітична ізоляція російської імперії, а також забезпечувалася потужна інформаційна підтримка війни у світі силами британської та французької преси. Уроки Кримської війни стали поштовхом до формування нових поглядів на стратегію ведення війни, засновану на використанні трьох основних принципів: мобілізація, концентрація та адміністрація.

Наслідком цих змін стало створення у другій половині XIX ст. у переважній більшості європейських країн такого специфічного постійно діючого органу військового управління, як генеральний штаб. На нього покладалася підготовка до війни у мирний час і керівництво війною у воєнний.

Наступним кроком стало ухвалення законів про загальну військову повинність, що давало змогу перейти від регулярної найманої армії до регулярної національної армії за призовом, перетворивши населення на мобілізаційний ресурс.

Розвиток логістичних систем (зв'язок і транспорт) уможливив застосування принципів мобілізації та концентрації у стратегічному (загальнодержавному) масштабі. Передача управління німецькими залізницями Великому прусському генеральному штабу під час австро-пруської та франко-пруської війн наочно продемонструвала світові можливості й потенціал нової системи управління війною як соціально-економічним явищем.

Революційні зміни, пов'язані зі становленням європейських націй і формуванням держав нового типу, зумовили й нові підходи в ідеологічному забезпеченні війни. Держава нарешті звернула увагу на ідеологічну підготовку власних громадян, забезпечивши таким чином безумовну лояльність масових призовних армій. Перехід на загальну військову повинність стрімко збільшував мобілізаційний ресурс будь-якої країни за рахунок різкого зростання кількості чоловічого населення, яке отримувало базову військову підготовку під час строкової військової служби. Продуктивність світової економіки, яка постійно зростала, давала змогу сподіватися, що у випадку війни масова мобілізація не спричинить негайний голод та економічний крах, як у попередні епохи [1–5].

Настав новий час, коли потенціал збройних сил вимірювався кількістю нагромаджених резервів, людських і матеріальних, швидкістю їх мобілізації, розгортання та концентрації на вирішальних напрямках, станом національної економіки та ідеології [5].

Обидві світові війни пройшли саме в такій парадигмі, що набула теоретичного статусу через концепт «тотальна війна», вперше сформульований Е. Людендорфом, а згодом використаний нацистською Німеччиною. Однак навіть така абсолютизація не допомогла Німеччині реалізувати претензії на світове домінування.

Завершення Другої світової війни створило принципово нову геополітичну обстановку. Виникають глобальні геополітичні системи – демократична і тоталітарна, які втягують у свою орбіту переважну частину існуючих держав, зокрема тих, що звільняються від попередньої колоніальної залежності. Прийняття на озброєння ядерної, а згодом термоядерної зброї перетворює можливий глобальний воєнний конфлікт між системами на останній в історії цивілізації. Наслідком цього стає формування нової архітектури міжнародної безпеки, ключовими елементами якої стають Організація Об'єднаних Націй, міжнародне гуманітарне право та світова громадська думка. Щодо останньої слід зауважити, що цей важіль впливу довів свою ефективність під час Другої світової війни, коли країнам антигітлерівської коаліції вдалося (і небезпідставно) демонізувати своїх противників в очах населення решти світу.

Це накладає на стратегію масу обмежень і змушує воєнних теоретиків замислитися над тим, як досягти успіху у війні в нових умовах. Водночас теорія розроблялася з огляду на небажаність глобального воєнного конфлікту між воєнно-політичними блоками НАТО та ОВД. Рішення було сформульоване Г. Мольтке-старшим: «Мисли глобально, дій локально». Якщо неможливо досягти успіху в одному глобальному конфлікті, його слід замінити успіхом у декількох малих. Поле битви між блоками стає деколонізація.

Зусилля обох наддержав – США і радянського союзу, спрямовані на знищення світової колоніальної системи, не були ідеалістичними за своєю сутністю. Політики обох країн керувалися жорсткими прагматичними міркуваннями. На зміну «тягареві білої людини» приходило усвідомлення спільності

економічних та ідеологічних інтересів новоутворених країн із двома головними тенденціями світового прогресу того часу.

Як тільки одна з наддержав особисто втягувалась у збройне протистояння, інша негайно починала робити все можливе, аби допомогти безпосередньому противнику. Класичними прикладами таких глобальних пасток стали В'єтнам та Афганістан.

Наслідком переосмислення стратегії ведення збройних конфліктів стала відмова від спроб створювати у країнах третього світу збройні сили, порівнянні зі збройними силами країни-агресора. Образно кажучи, замість того, аби виставити слона проти слона, тепер проти слона виставляли зграю мишей. Таке розмивання одного із суб'єктів збройного конфлікту призводило до абсолютної безпорадності традиційних збройних формувань, призначених протидіяти таким самим гігантським системам противника. У нових умовах тотальність виявилася найбільшим недоліком старої системи. «Тертя», на якому так часто наголошував К. Клаузевіц, нищило гнучкість та оперативність [1–5].

У цих умовах військові теоретики замислилися над тим, як протидіяти новим викликам. Відповіддю на них стала концепція так званої гібридної війни, що передбачала перехід від тотальності до вибіркості у застосуванні збройної сили. Точність замість потужності, гнучкість замість незламності, креативність замість шаблона, мобільність замість сталості – нові рецепти успіху в умовах, що докорінно змінилися.

У розвитку війни формувалася нова епоха – гібридна [1–5]. Цей тип війни характеризували такі ознаки.

1. Невизначеність суб'єкта ведення війни в аспекті міжнародного права (не лише національні держави, а й різноманітні організації, часто без будь-якого офіційного статусу), чиє існування не визнане дипломатичним шляхом з укладенням відповідних угод.

2. Поступове ігнорування загальновизнаного міжнародного права, звичаїв і правил ведення війни.

3. Відмова від загальноприйнятої регламентації способів ведення збройної боротьби.

4. Розмивання категорій «комбатант» і «некомбатант», закріплення у практиці ведення бойових дій принципу широкого залучення та використання цивільного населення.

5. Зростання значення ідеологічних, політичних, економічних, інформаційних способів ведення збройних конфліктів порівняно з попередніми.

6. Прогресуюче наростання залежності збройних формувань будь-якої з воюючих сторін від зовнішньої підтримки.

7. Формування світової громадської думки на власну користь, забезпечення сприятливої для себе «картинки» із зони ведення бойових дій.

8. Розмивання базових політико-економічних ідеологій, національно-державної ідеології та самоідентифікації і, як наслідок, відродження і трансформація інституту військового найманства у вигляді приватних військових компаній.

Головною причиною змін став розпад біполярної воєнно-політичної системи, що існувала у світі з часів закінчення Другої світової війни. Розпад радянського союзу припинив гонку озброєнь та Холодну війну. Всім у світі здавалося, що мета глобальної війни за світове панування втратила сенс: суто воєнна перемога стала нікому не потрібна. Її ціна та наслідки явно б не відповідали досягнутому результату.

Отже, завершення епохи глобального військово-політичного протистояння у 1991 р. започаткувало нову історичну епоху. За влучним висловом Ф. Фукуями, нас мав очікувати так званий «кінець історії», доба всесвітнього миру, коли повномасштабне застосування збройної сили сучасними державами стало б неможливим. Світ із надією вступав у нову епоху, щиро сподіваючись, що людство вже сягнуло омріяного ступеня розвитку, який давав би змогу перейти виключно до мирного співіснування.

Воєнні теоретики і практики, осмислюючи виклики, які диктувала нова реальність, в один голос заговорили про те, що традиційні збройні сили держав у новій світовій реальності занадто масштабні, конфлікти низької інтенсивності не потребують ані такої кількості, ні таких можливостей конвенційного озброєння, яке вже накопичено, а сучасні цифрові технології здатні забезпечити контроль і домінування нечисленних професійних підрозділів [11–13].

Наступним етапом осмислення нової воєнно-політичної реальності стала висловлена М. ван Кревельдом думка про те, що так званий «світ за Клаузевіцем» та описана у його «Вом Кріг» тринітарна структура (народ, уряд, армія) більше не відповідає сучасним викликам [1–5], а загальна картина війни як явища, жорстко обмеженого міжнародними конвенціями, тобто конвенційної війни, в якій комбатанти воюють виключно з комбатантами, у сучасному світі вже неможлива.

Такий стан справ формував кілька міфів, що стали наріжним каменем політичних і воєнних стратегій наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. як у теорії, так і на практиці [1–5].

Перший із них – міф про обов'язкові для всіх гравців правила воєнної парадигми геополітичної гри. Другий міф про те, що політика здатна зупинити збройну ескалацію будь-якої миті.

Третій міф: повномасштабні воєнні конфлікти неможливі в таких регіонах, як Європа.

Очевидна на перший погляд аксіоматичність цих підходів закономірно породила світоглядний догматизм переважної більшості населення країн, які небезпідставно вважають себе цивілізованими. Рациональний регульований світ здавався зручним і затишним. Він не допускав навіть можливості виникнення серйозних безпекових загроз. Глобальні виклики – екологія, економіка, міграція, не потребували силових варіантів їх вирішення [1–5].

Проте ж філософія і технологія мистецтва війни практично не змінні протягом приблизно 2500 років. Відомий британський військовий експерт Б. Л. Гарт, людина, яка винайшла концепцію бронетанкових військ у ХХ ст., автор трактату «Стратегія непрямих дій», писав, що нічого нового у військовій стратегії з часів давньокитайського філософа і полководця Сунь Цзи (V ст. до н.е.) не вигадано. Дві кровопролитні війни – Перша і Друга світові – сталися лише тому, що європейські стратеги були погано знайомі з ученням Сунь Цзи і керувалися виключно вченням К. Клаузевіца, яке з другої половини ХІХ ст. домінувало у військових академіях і генеральних штабах Заходу. А Перше місце за важливістю у війні К. Клаузевіц відводив безпосередньо діям на полі бою. Тим часом Сунь Цзи бій ставив лише на третє місце, після «руйнування задумів противника» (перше місце) і «руйнування його союзів» (друге місце). Поєднання конвенційних і неконвенційних методів ведення бойових дій зумовило появу гібридної війни, що небезпідставно вважалася вершиною воєнно-теоретичної думки трьох останніх десятиліть [1–5].

Однак події лютого 2022 р. переконливо засвідчили, що війна у традиційному сенсі досі актуальна. З одного боку, воєнний конфлікт між Україною і російською федерацією має всі класичні ознаки тринітарних конвенційних війн [6, 10, 14]. З іншого ж – підходи до ведення бойових дій зазнали змін під впливом трьох попередніх десятиліть розвитку воєнної теорії і практики. Так, уперше в конвенційному збройному конфлікті одна зі сторін максимально масштабно застосувала незаконні збройні формування – так звані приватні військові компанії, перетворивши їх на такий самий воєнний інструмент держави, як і звичайні збройні сили і надавши їм такі засоби збройної боротьби, яких не потребує ведення конфліктів низької інтенсивності, – артилерію, авіацію, танки, ППО та засоби РЕБ [13].

Ідеться про «вагнер», «штурм з» та інші подібні групи, яких рекрутували на території російської федерації безпосередньо в місцях позбавлення волі, обіцяючи при цьому за участь у бойових діях амністію за попередні вчинені правопорушення на території росії. Зрозуміло, що для подібного контингенту дотримання будь-яких правових норм на тимчасово окупованих українських територіях актуальним взагалі не було [15].

Зазначені події виразно засвідчили безсилля наддержавних політичних інституцій у ситуації, коли країна-агресор діє без усякого дотримання встановлених правил гри, тобто чи не б'є опонентів і суддів по голові шахівницею.

Основні наслідки цієї агресії сформували підґрунтя наступної епохи у розвитку війни – постконвенційної. Для цього типу війн характерні такі ознаки.

1. Повернення до визначеності суб'єктів ведення війни в аспекті міжнародного права (національні держави), чіє існування взаємно визнане дипломатичним шляхом з укладенням відповідних угод.

2. Цинічне, відверте й цілеспрямоване ігнорування загальновизнаного міжнародного права, звичай і правил ведення війни, блокування будь-яких можливостей дипломатичного врегулювання та міжнародного втручання з використанням власного міжнародно-правового статусу та підтримки впливових союзників.

3. Свідома відмова від регламентації способів ведення збройної боротьби, перехід до тероризму з боку держави-агресора з використанням усього спектра сучасних неядерних озброєнь, що є одним зі способів ведення збройної боротьби, а також одним із визначальних чинників тиску на збройні сили та цивільне населення противника.

4. Трансформація інституту військового найманства у приватні військові компанії, в умовах постконвенційної війни ефективніші, ніж національні регулярні армії за рахунок маніпулятивних механізмів комплектування персоналом і надання їм важкого сучасного озброєння та засобів ураження.

5. Розмивання категорій «комбатант» і «некомбатант», закріплення у практиці ведення бойових дій силових способів впливу на цивільне населення.

6. Прогресуюче наростання залежності збройних формувань будь-якої з воюючих сторін від технологічної та економічної допомоги з боку третіх сторін.

7. Розвал національних держав через формування квазідержавних сепаратистських утворень.
8. Руйнування національно-державних ідеологій і способів самоідентифікації через інформаційне середовище.

Отже, вивчення сучасного міжнародного досвіду воєнних конфліктів низької інтенсивності не надто сприяє підвищенню ефективності діяльності з їх урегулювання в нинішніх умовах. Світ завмер на порозі нової геополітичної реальності, масштаби якої перевищують рівень світоглядних очікувань переважної більшості його населення. Нова ситуація потребуватиме нових комплексних рішень, осмислення, розуміння і сприйняття яких буде тривалим і болісним.

Висновки

Розглянувши питання обґрунтування типізації збройних конфліктів сучасності, можна зробити такі висновки.

1. Постконвенційна війна являє собою нову парадигму в розвитку збройних конфліктів сучасності, яка дає змогу значною мірою нівелювати системні обмеження, властиві збройним конфліктам попередніх типів (неконвенційним, конвенційним і гібридним за свою природою).

2. Характерні ознаки постконвенційної війни такі: повернення до визначеності суб'єктів ведення війни в аспекті міжнародного права (національні держави); цілеспрямоване ігнорування загальновизнаного міжнародного права, звичаїв і правил ведення війни з використанням власного міжнародно-правового статусу та підтримки впливових союзників; свідомо відмова від регламентації способів ведення збройної боротьби, перехід держави-агресора до тероризму з використанням усього спектра сучасних озброєнь; трансформація інституту військового найманства у приватні військові компанії; розмивання категорій «комбатант» і «некомбатант»; прогресуюче наростання залежності збройних формувань будь-якої з воюючих сторін від технологічної та економічної допомоги з боку третіх сторін; розвал національних держав і руйнування національно-державних ідеологій та способів самоідентифікації через інформаційне середовище.

3. Вироблення дієвих концепцій реагування на виклики, що створює постконвенційна війна, є складним і довготривалим процесом як для світової спільноти, так і для держав, котрі стали жертвами агресії. Тому актуалізується розгляд проблем, які вона створює, і способів реагування на них. Отже, перспектива подальших досліджень вбачається в необхідності формування науково обґрунтованих поглядів на сучасний воєнний конфлікт (постконвенційну війну) і способів реагування на системні виклики, які вона створює.

Перелік джерел посилання

1. Echevarria A. *Military Strategy: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, 2017. 131 p.
2. Paret P. *Clausewitz in His Time. Essays in the Cultural and Intellectual History of Thinking about War*. New York, Oxford: Berghahn, 2015. 134 p.
3. Сахновський Є., Чедолума І. Воєнна теорія Карла фон Клаузевіца на межі ХХ–ХХІ ст. *Історична панорама. Спеціальність : Історія*. 2015. Вип. 20. С. 109–127. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Istp_2015_20_9 (дата звернення: 04.11.2024).
4. Сазонець О. М. Імплементация воєнної теорії К. Клаузевіца на тенденції розвитку воєнно-промислового комплексу держав Європи. *Ефективна економіка*. 2017. № 9. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5760> (дата звернення: 12.11.2024).
5. Арон Р. *Мир і війна між націями*. Київ : Юніверс, 2000. 686 с.
6. Freedman L. *Ukraine and the Art of Strategy*. Oxford University Press, 2019. 249 p.
7. Декарт Р. Міркування про метод (щоб правильно спрямовувати свій розум і відшукувати істину в науках). *Психологія і суспільство*. 2015. № 2. С. 37–46. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psis_2015_2_8 (дата звернення: 18.11.2024).
8. Баумейстер А. *Буття і благо : монографія*. Вінниця : Т. П. Барановська, 2014. 417 с.
9. Galeotti M. *Armies of Russia's War in Ukraine*. Osprey: 2019.
10. Yekelchuk S. *The Conflict in Ukraine: What Everyone Needs to Know*. Oxford University Press, 2015. 209 p. URL: <https://willzuzak.ca/cl/bookreview/Yekelchuk2015ConflictInUkraine.pdf> (дата звернення: 02.11.2024).

11. СІПРІ 2013: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека : щорічник : пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру ; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О. Разумкова ; редкол. укр. вид. : Л. Шангіна (гол. ред.) та ін. Київ : Заповіт, 2014. 520 с. URL: <https://www.sipri.org/sites/default/files/SIPRIYB13UKR.pdf> (дата звернення: 12.11.2024).
12. Ханін І. Г. Реалізація експортного потенціалу військово-промислового комплексу України у контексті змін світового ринку озброєнь. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4460> (дата звернення: 18.10.2024).
13. Ханін І. Г. Напрями активізації військово-технічного співробітництва між Україною та Європейським Союзом. *Ефективна економіка*. 2015. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4459> (дата звернення: 20.11.2024).
14. King A. *Command: The Twenty- First- Century General*. Cambridge University Press, 2019. 504 p.
15. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 17.10.2024).

Стаття надійшла до редакції 07.12.2024 р.

UDC 304.444:355.01

О. Капличенко, S. Bielai, S. Vasishchev

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL JUSTIFICATION OF THE CONCEPT OF POST-CONVENTIONAL WAR AS A NEW FORM OF ARMED CONFLICTS NOWADAYS

The evolution of the forms of armed conflicts and their main features are surveyed. The main features of post-conventional war as a new form of armed conflicts and its differences from armed conflicts of previous types: non-conventional, conventional and hybrid are determined. The need for a theoretical understanding of the post-conventional war experience, the development of effective concepts for responding to the systemic challenges it creates, is substantiated.

Keywords: *armed conflict, post-conventional war, conventional war, hybrid war.*

Каплюченко Олександр Петрович – доктор філософії з державної безпеки, доцент кафедри управління персоналом Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0001-7992-5169>

Белай Сергій Вікторович – доктор наук з державного управління, професор, заступник начальника навчально-наукового центру організації освітнього процесу – начальник науково-методичного відділу Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0002-0841-9522>

Васищев Володимир Сергійович – кандидат педагогічних наук, доцент, начальник кафедри управління персоналом Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0003-2630-6377>